

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Çuci Han'ın Tespit Edilen Evlilikleri ve Bu Evliliklerinden Doğan Çocukları

The Identified Marriages of Jochi Khan and The Children Born of These Marriages

Çetin KAYA^{a*}

^a Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Tarih Bölümü, Kastamonu / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-3876-5140

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 13 Haziran 2024

Kabul tarihi: 4 Kasım 2024

Anahtar Kelimeler:

Moğollar,

Çuci Han,

Altın Orda,

Kadın.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: June 13, 2024

Accepted: November 4, 2024

Keywords:

Mongols,

Jochi Khan,

Golden Horde,

Woman.

ÖZ

Çuci, Çinggis Kagan'ın eşi Börte'nin dünyaya getirmiş olduğu ilk erkek evlattır. Ancak Çinggis Kagan'ın oğlu olup olmadığıyla ilgili bazı şüpheler mevcuttur. Çinggis Kagan onu bu duruma rağmen kendi evladı olarak görmüştür. Bu nedenle Çuci de Çinggis Kagan'ın kurmaya çalıştığı sihrî akrabalıklar kapsamında bazı evlilikler gerçekleştirmiştir. Ayrıca Çuci'nin, Moğolların hasımları üzerinde kurmuş oldukları üstünlük neticesinde ele geçirilen bazı kadınlarla da evlendiği görülmektedir. Yapılan araştırma kapsamında onun on eşinin ismine ulaşılmıştır. Bu eşlerden üç tanesinin ismi Reşiduddin Fazlullah-ı Hemedânî tarafından kaydedilmiş olmasına rağmen daha kapsamlı bir örneği anonim eser Mu'izzü'l Ensâb'da görülmektedir. Eserlerden edinilen bilgilere göre, bu kadınların isimleri şu şekildedir: Sartak Hatun, Biktutmuş Fucin, Oki Fucin, Sultan Hatun, Kulu Hatun, Kunci Hatun, Kusar, Kavus, Karacin Hatun ve Kuyi Hatun. Bunların bazılarının mensup olduğu boy ve ailelerine dair bilgiler mevcut olsa da diğerleri sadece isim olarak bilinmektedir. İsmi kaynaklarda mevcut olan bu kadınların Çuci'nin on iki erkek evladının annesi olduğu görülmektedir. Ancak Çuci'nin çeşitli kaynaklarda ismine rastlanan on sekiz erkek evladı bulunmaktadır. Bunlardan altı erkek çocuğunun annesinin ismine ulaşılamamıştır. Çuci'nin ayrıca iki de kız çocuğa sahip olduğu bilinmektedir. Onların da anneleri mevcut kaynaklardan tespit edilememiştir. Neticede Çuci'nin yirmi adet evladının olduğu görülmüştür. Bu çocuklardan annesinin ismi tespit edilemeyenler, Çuci'nin adları bilinen eşlerinden mi, yoksa başka kadınlardan mı dünyaya gelmiştir, sorularına dair herhangi bir malumat da mevcut değildir.

ABSTRACT

Jochi is the first son born to Chinggis Qaghan's wife Börte. However, there are some doubts about whether he is the son of Chinggis Qaghan. But Chinggis Qaghan adopted him as his own son. For this reason, the Jochi also performed some marriages within the scope of the marital relations that Chinggis Qaghan tried to establish. It is also seen that Jochi married some women captured as a result of the superiority the Mongols had over their enemies. Within the scope of our research, the names of Jochi's ten wives were identified. Although the names of three of these wives were recorded by Rashhid al-Din Fazlullah Hamadani, we see a more comprehensive example in the anonymous work Mu'izz al-ansab. The names of these women are as follows: Sartaq Khatun, Bequtmush Fujin, Oki Fujin, Sultan Khatun, Qulu Khatun, Qunji Khatun, Qusar, Qavus, Qarajin Khatun and Kuui Khatun. Although there is information about the tribes and families of some of them, others are known only by name. Twelve sons of Jochi were born to these women whose names are available in the sources. However, Jochi had eighteen sons whose names we found in various sources. But the names of the mothers of the six boys could not be identified. It is known that Jochi also has two daughters. However, their mothers could not be identified from available sources. As a result, it was understood that Jochi had twenty children. There is no information about whether the mothers of these children whose mothers cannot be identified were born to Jochi's wives whose names are known or to other women.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: ccekinkayaa.58@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Jochi is the first son born to Chinggis Qaghan's wife Börte. However, there are some doubts about whether he is the son of Chinggis Qaghan. But Chinggis Qaghan adopted him as his own son. Chinggis Qaghan did not discriminate between his other sons born from Börte and gave him the same rights as his other sons. For this reason, the Jochi also performed some marriages within the scope of the marital relations that Chinggis Qaghan tried to establish. We see the first example of this in the attempt of Chinggis Qaghan to marry Jochi in order to further strengthen the bond of friendship and establish a kinship bond with the Keraites ruler Ong Khan's daughter. However, this marriage did not take place due to Ong Khan's son Senggum's disdain for Chinggis Qaghan and his family. This situation was given great importance and came to the point of making Ong Khan and Chinggis Qaghan enemies. It is also seen that Jochi married some women captured as a result of the superiority the Mongols had over their enemies. Within the scope of our research, the names of Jochi's ten wives were identified. Although the names of three of these wives were recorded by Rashhid al-Din Fazlullah Hamadani, we see a more comprehensive example in the anonymous work Mu'izz al-ansab. The names of these women are as follows: Sartaq Khatun, Bequtmush Fujin, Oki Fujin, Sultan Khatun, Qulu Khatun, Qunji Khatun, Qusar, Qavus, Qarajin Khatun and Kuii Khatun. Although there is information about the tribes and families of some of them, others are known only by name. In addition, it is seen that Qarajin Khatun and Kuii Khatun, among these ten women, have a lower status than the others. In addition, only the names of Jochi's wives named Qusar and Qavus were published without any mention of dignity. No record could be found from sources as to whether this situation affected their status. Twelve sons of Jochi were born to these women whose names are available in the sources. These children's own and mother's names are as follows: Orda, born to Sartaq Khatun, Batu, born to Oki Fujin, Sultan Khatun's children Berke Berkejer and Bura, Qunji Khatun's son Tanqut, Qusar's sons Chilequn and Shiban, Seniqum and Sunqur born to Qavus, Buqal son of Qarajin Khatun and Tuqa Timur born to Kuii Khatun. Apart from these names, the presence of a child named Burqulji, who is seen to have been born by this woman, in the section of the work called Mu'izz al-ansab where information about Qulu Khatun is given, draws attention. However, as a result of our research, the existence of this child could not be confirmed in any other genealogy, including the same work. For this reason, the possibility of Jochi having a son with this name was not considered. In addition, the names of any children born from the marriage of Bequtmush Fujin and Jochi could not be determined from the sources. However, Jochi had eighteen sons whose names we found in various sources. The names of the other boys are as follows: Esen, Buqaji, Chimbai, Mamad, Khami and Odur. But the names of the mothers of the six boys could not be identified. It is known that Jochi also has two daughters. The first of these was named Quluikhan and was given to the Oirat tribe as a bride in 1207. However, the issue of which son of Qutuqa, one of the Oirat tribe lords, this girl was married to has become suspicious due to conflicting information given in the sources. Because while the work titled *The Secret History of the Mongols* narrates that Quluikhan was married to Qutuqa's elder son Törelji, Jami'u't-tawarikh gives information that this girl was married to Qutuqa's younger son Inalji. Also, one of the things known about Quluikhan is that she was married off during the time of Batu, one of her siblings, after the death of her father Jochi, probably because she was young. Bulqan Beqi, another daughter of Jochi, was given as a wife to Sugnaq Teqin, the son of Ozar, the ruler of Almaliq. However, the mothers of these girls could not be identified from available sources. As a result, it was understood that Jochi had twenty children. There is no information about whether the mothers of these children whose mothers cannot be identified were born to Jochi's wives whose names are known or to other women. In addition, in our study, we aimed to ensure that the names of the mentioned persons are better understood by the readers by including the different alphabets and spelling methods identified from the works on the names of Jochi's wives and children.

Giriş

Kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında, Çuci'nin¹ Kongirat boyuna mensup Börte'den (Börte hakkında bkz. Kaya, 2022, s. 79) dünyaya geldiği hususunda herhangi bir şüphe bulunmamaktadır. Ancak Temüçin'in oğlu olup olmadığı konusu tartışmaya açıktır. Bu mesele üzerine kaynaklarda farklı rivayetlere yer verilmektedir. Mevcut karışıklığa mahal veren kaynakların başında *Moğolların Gizli Tarihçesi* gelmektedir. Çünkü eserden edinilen bilgilere göre, Temüçin'in eşi olan Börte, Çuci'nin (eserde 𐰽𐰺𐰍) doğumu öncesinde bir dönem Merkit boyu tarafından alıkonmuştur. Bu esaret sırasında Temüçin'in babası Yesügey Bagatur'un, Merkit beylerinden Yeke Çiledü'nün elinden Ögelün'ü kaçırmakla kendisine eş yapmasına bir karşılık maiyetinde, aralarından biriyle evlendirilmiştir. Börte'nin evlendirildiği kişi Çilger Böğüt olup, Yeke Çiledü'nün kardeşidir. Ardından Temüçin ve mütteliklerinin Merkit boyuyla yapmış olduğu savaşlar neticesinde Börte kurtarılmıştır. Börte kurtarıldıktan kısa süre sonra da Çuci'yi dünyaya getirmiştir. Bu sebeple onun Çilger Böğüt'ün oğlu olduğu düşüncesi, daima zihinlerde bir karmaşaya mahal vermiştir. Bu düşüncenin dışı vurumu ise, Moğolları tek çatı altında toplayarak Çinggis Kagan namıyla anılan Temüçin'in, ilk veliaht tayininde gerçekleşmiştir. Çinggis Kagan'ın oğullarından Çağatay burada açıkça Çuci'nin nesebinin Merkit boyuna dayandığını dillendirmiş ve aralarında büyük bir kavga meydana gelmiştir. Ancak Çinggis Kagan, iki oğlunu da kınadıktan sonra, bir daha bu meselenin konuşulmasını yasaklamıştır (Bkz. Anonim, 1990; Anonim, 2004; Anonim, 2011; Anonim, 1995; Kaya, 2021a, s. 25-26). Bu durum Çinggis Kagan'ın Çuci'yi nesebi ne olursa olsun kendi oğlu olarak kabul ettiğini göstermektedir (Kalan, 2012, s. 126-127).

Çuci'nin dünyaya gelişi ile ilgili farklı bir rivayette bulunan *Câmiu't Tevârih* adlı esere göre ise, ilk önce Börte ile Temüçin'in Koçin Beki (Beki hakkında ayrıntılı bir inceleme için bkz. Erdoğan, 2019, s. 255-273) isimli bir kız çocukları olmuştur. Onun ardından dünyaya gelen Çuci (eserde 𐰽𐰺𐰍) ise, Temüçin'in Börte'den doğan ilk erkek evladıdır. Çuci'nin doğumuyla ilgili bölümde şu bilgiler yer almaktadır: Merkit boyu Çinggis Kagan'ın (eserde 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍) hanesini yağmalama fırsatı bulduğu zaman Börte, Çuci'ye hamileydi. Bu saldırı sırasında Börte, Merkitler tarafından esir edildi. Ama o sırada Merkit beyleri, Kereyit beyi Ong Han (Tuğrul) ile barış içerisinde oldukları için Börte'yi onun yanına yolladılar. Ong Han da Çinggis Kagan'ın babasının eski dostu olduğu için onu oğlu, Börte'yi de gelini olarak görmüştür. Ong Han'ın emirleri ona, Börte ile evlenmesi gerektiğini söyledikleri zaman, bu isteğe karşı gelmiş ve ona iffet ve namusla bakmıştır. Çinggis Kagan'a, kaçırılan eşinin Ong Han'ın yanında olduğu haberi gelince, hemen Saba Noyan'ı göndermiş ve Börte'yi ondan talep etmiştir. Ong Han, Çinggis Kagan'ın bu talebini hemen yerine getirmiştir. Saba Noyan, hamileliği ağırlaşmış olan Börte'yi, Çinggis Kagan'a getirirken yolda bir erkek çocuk dünyaya gelmiştir. Yeni doğan bu çocuğa yol tehlikeli olduğundan beşik yapmaya fırsat bulamayıp, onu hamura sarmışlardır. Doğumu aniden gerçekleştiği için de adını Çuci koymuşlardır (Hemedânî, 1995, s. 71-72, 708). Eserde yer alan bu rivayete göre, Çuci'nin nesebine dair hiçbir şüphe olmaksızın, onun Temüçin'in oğlu olduğu görülmektedir. Ayrıca bu eseri referans alan birçok kaynakta da olay aynı şekilde neşredilmiştir (Mîrhând, 2006, s. 3898; Hândmîr, 1984, s. 74).

¹ Bu isim farklı kaynaklarda Cuçi, Cuci, Tuşi şeklinde anılsa da *Kitâb-ı Nesebnâme-i Mulûk*'ta Uygur harfleri ile yazılmış kısmın transkripsiyonu olan Çuci'yi (𐰽𐰺𐰍) kullanmak uygun görülmüştür. Ancak diğer kaynaklardan edinilen bilgilere değinilirken, o eserlerde geçen hâlinin transkripsiyonuna da yer verilecektir. Bu durum lüzumlu görüldüğü ölçüde zikredilen diğer isimler için de geçerlidir (Hemedânî, t.y., vr. 108a). Çuci adının ne manaya geldiği hakkında görüşler için ayrıca bkz. (Kalan, 2012, s. 119-130; Golden, 2020, s. 482-488).

Çuci Han'ın Eşleri

Kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında, Çuci'nin ilk evlilik girişimine dair veriler 1202 yılına aittir. Kereyit hanı Tuğrul'un Naymanlar karşısında yenik düşmesi sonrasında Çinggis Kagan, onun yardım talebi üzerine Bogorçu, Muhali, Burgul ve Çilegün Bagatur adlı ünlü komutanlarının desteğini sunmuştur. Ardından gerçekleştirilen saldırılarla, Tuğrul'un Naymanlar tarafından esir edilen oğlu Senggüm kurtarılmıştır. Bu yardım sonrası Tuğrul'un iltifatlarından memnun kalan Çinggis Kagan, Çuci'yi Kereyit hanı Tuğrul'un kızı Çagur Begi ile evlendirmek istemiştir. Ancak Senggüm'ün muhalefeti nedeniyle bu dileği gerçekleşmemiştir. Ayrıca kız isteme meselesine kızan Senggüm, Çinggis Kagan'ın soyunu küçümsemiştir. Bu olay Çinggis Kagan ve Tuğrul Han'ın arasına bir soğukluk girmesine sebep olmuştur. Kereyitler ile Moğollar arasında yaşanacak olan savaşların temeli böylece atılmıştır (Anonim, 1990, 340-342, 347-349; Anonim, 2004, 591-593, 596-599; Anonim, 2011, 111-114; Anonim, 1995, s. 86-89; Hemedânî, 1995, s. 301; Kaya, 2021b, s. 190-191; Subaşı, 2021, s. 228; Zhao, 2008, s. 36). Ama 1207 yılına gelindiğinde Çuci'nin bir kız babası olduğu görülmektedir (Anonim, 1990, s. 679-684; Anonim, 2004, s. 163-164; Anonim, 2011, s. 204-205; Anonim, 1995, s. 160). Bu nedenle Çuci'nin bahsi geçen yıl öncesinde bir evlilik ya da evlilikler yaptığı çıkarımında bulunulabilir. Çuci'nin gerçekleşen evliliklerine dair *Kitâb-ı Nesebnâme-i Mulûk*'ta üç kadın ismi geçmektedir. Bunlar sırasıyla: Sartak Hatun (سرتاق خاتون), Biktutmuş Fucin² (بيکتوتمش فوجين), Oki Fucin (اوکی فوجين) şeklindedir (Hemedânî, t.y., vr. 108a). *Mu'izzü'l Ensâb*'da ise, isimleri bir takım neşir aksaklıklarından dolayı tahmini olarak okunabilen, Çuci'nin (eserde جوجی) on adet eşinin adına rastlanmaktadır. Bunlar sırasıyla: Sorkadu Hatun (سرقادو خاتون), Bikutmuş Kucin (بيکوتمش قوجين), Sultan Hatun (سلطان خاتون), Kulu Hatun (قلو خاتون), Kunci Hatun (قونجی خاتون), Kusar (قوسر), Oki Kucin (اوکی قوجين), Kavus (قاوس), Karaçin Hatun (قراچين خاتون), Kuyi Hatun (کوی خاتون) olarak okunmuştur. Ayrıca eserde bunların haricinde, müellif tarafından onun ismi tespit edilemeyen başka eşlerinin de bulunduğu neşredilmiştir (Anonim, t.y., vr. 18a-b).

Sartak Hatun

Kaynaklarda Çuci'nin en büyük eşi olarak Sartak Hatun'un ismi geçmektedir. Ancak bu evliliğin ne zaman gerçekleştiği hususunda herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Onun hakkında bilinen şeylerden biri Kongirat boyuna mensup olduğudur (Hemedânî, t.y., vr. 108a; Hemedânî, 1995, s. 710; Anonim, t.y., vr. 18a). Kongirat boyu *Câmiu't Tevârih*'e göre, Ergenekon'a sığınan Moğolların atası Kıyan ve Nikuz'un soyundan neşet etmiştir. Ergenekon'dan çıktıktan sonra da çeşitli şubelere ayrılmışlardır. Bu şubelerin ataları Curluk Mergen, Kabay Şire ve Tusbudavu isimli üç kardeştir (Hemedânî, 1995, s. 157-163). Bu boya dair ilk kayıtlar Çin kaynaklarında 1126 yılında Jin Hanedanı'na (1115-1234) karşı yaptıkları saldırılar nedeniyle tutulmuştur (Atwood, 2004, s. 456). Çin kaynaklarında Kongirat boyu mensuplarının yurt tuttıkları bölgede bulunan Onngir gölüne istinaden bu adla anıldıkları belirtilmektedir (T'ang, 1970, s. 53). Yukarıda bahsedilen Çinggis Kagan'ın Curluk Mergen soyuna mensup eşi Börte haricinde, annesi Ögelün de bu boyun Kabay Şire neslinin Olhunud şubesindedir (Hemedânî, 1995, s. 161-162). Kaynaklarda Sartak Hatun ile Çuci'nin bir erkek evladı olduğundan söz edilmektedir. Bu çocuk Orda (اورده) adında olup, onun oğullarının en büyüğüdür (Hemedânî, t.y., vr. 108a-109a; Hemedânî, 1995, s. 710; Anonim, t.y., vr. 18a-19a; Benâketî, 2000, s. 394).

² Fucin / Üçin / Kucin kelimeleri birbirinin muadili olup, Çin dilinde hükümdar eşlerine verilen bir ünvanıdır. Türk dilinde Hatun'a karşılık gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Hemedânî, 1995, s. 274; Rybatzki, 2006, s. 25; Kaya, 2022, s. 77).

Biktutmuş Fucin

Çuci'nin bu eşinin, *Kitâb-ı Nesebnâme-i Mulûk* ve *Mu'izzü'l Ensâb*'da Kereyit hanı Tuğrul'un kardeşi Caka Gambu'nun³ kızı olduğu neşredilmiştir (Hemedânî, t.y., vr. 108a; Anonim, t.y., vr. 18a). Kereyit boyu, asıl olarak Moğol olmayıp sonradan bu birliğe dahil olmuştur. Ancak dil ve adet bakımından Moğollara çok benzemektedirler. İlk yurtları Tannu Dağı'nın kuzeyi olup, sonrasında Tula Nehri civarına göçmüşlerdir (Hemedânî, 1995, s. 111-113; T'ang, 1970, s. 157). Kereyit hanı Tuğrul ile müttefik olan Caka Gambu bu boyun Tongkayit şubesinin başında bulunmaktaydı (Hemedânî, 1995, s. 339). *Câmiu't Tevârih*'te, Çuci ile Biktutmuş Fucin'in evlenme zamanları, Çinggis Kagan'ın İbaha Beki, Toluy'un da Sortagtani Beki ile yapmış olduğu izdivaçla aynı zamana koyulmaktadır (Hemedânî, 1995, s. 339). *Moğolların Gizli Tarihçesi* Biktutmuş ile Çuci'nin evliliklerinden bahsetmese de diğer evliliklerin tarihi hakkında, Kereyit hanı Tuğrul'un, Çinggis Kagan tarafından yenildiği 1203 yılını işaret etmektedir (Anonim, 1990, s. 445-446; Anonim, 2004, s. 108; Anonim, 2011, s. 139; Anonim, 1995, s. 109). Caka Gambu ve ağabeyi Tuğrul Han'ın, Naymanlar ile yapılan savaşlar sırasında arasının bozulduğu bilinmektedir. Bu sebepten Tuğrul Han'ın daha sonra Moğollar ile giriştiği mücadelelere, Caka Gambu katılmamıştır. Böylelikle onun, Çinggis Kagan ile olan dostluğu devam etmiştir (Hemedânî, 1995, s. 374-375). Ancak Çinggis Kagan, Naymanlar ile savaştığı sırada (1204-1205) Caka Gambu, ondan ayrılmış ve bu durum düşmanlık olarak algılanmıştır. Çinggis Kagan'ın emri ile o, pusuya düşürülerek öldürülmüştür (Anonim, 1990, s. 580-582; Anonim, 2004, s. 140; Anonim, 2011, s. 179; Anonim, 1995, s. 139). Caka Gambu'nun kızı Biktutmuş Fucin ile Çuci'nin evliliklerinden dünyaya gelmiş herhangi bir evladın ismine de kaynaklarda rastlanmamıştır.

Oki Fucin

Oki Fucin, ile Çuci'nin evlilik tarihi ile ilgili kaynaklarda herhangi bir malumat bulunamamıştır. Ancak bu kadının Kongirat boyunun Curluk Mergen soyuna mensup olduğu bilinmektedir. Ayrıca Çuci'nin anne tarafından akrabasıdır. Oki Fucin'in babası Alçi Noyan, Çuci'nin annesi Börte'nin kardeşidir (Hemedânî, t.y., vr. 108a; Anonim, t.y., vr. 18b; Hemedânî, 1995, s. 159, 720; Özcan, 2024, s. 26-27). Alçi Noyan ile Çinggis Kagan'ın dostluğunun temelleri, Börte ile evliliğinden öncesine dayanmaktadır. Her ne kadar *Moğolların Gizli Tarihçesi*'nde Çinggis Kagan'ın Börte ile evlendiği sırada aileler tarafından herhangi bir sorun çıkarılmadığı neşredilmiş (Anonim, 1990, s. 123-125; Anonim, 2004, s. 29; Anonim, 2011, s. 40; Anonim, 1995, s. 36-37) olsa da *Câmiu't Tevârih*'te bu durum farklı anlatılmıştır. Eserde, Çinggis Kagan nişanlısı Börte ile evlenmeye gittiği zaman, bu kızın babası Dey Seçen'in izdivacı güçleştirmeye çalıştığı neşredilmiştir. Ancak Çinggis Kagan ile sıkı bir dostluk bağı kurmuş olan Alçi Noyan, babasını ikna ederek kendisinden bir yaş büyük olan ablası Börte'yi, onunla evlendirmeyi başarmıştır. Bu sebepten Alçi Noyan'ın Çinggis Kagan nazarında mertebesi daha da yükselmiştir (Hemedânî, 1995, s. 159). Kaynaklarda Alçi Noyan'ın kızı Oki Fucin'in, Çuci ile evliliğinden doğan tek evladı olarak Batu'nun (باتو) ismi geçmektedir. Batu doğum sırasına göre, Çuci'nin ikinci erkek evladıdır (Hemedânî, t.y., vr. 108a; Anonim, t.y., vr. 18b; Hemedânî, 1995, s. 723). Bu kadından başka çocuğu olup olmadığı da bilinmemektedir.

³ Asıl ismi Kereidey olup uzun süre Tangutlar tarafından alı konulmuştur. Sonrasında Tangutlar ona "Vilayet Beyi" manasına gelen Caka Gambu ünvanını vererek kendi boyunun bulunduğu topraklara dönmesine izin vermişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Hemedânî, 1995, s. 361).

Sultan Hatun

Mu'izzü'l Ensâb'da Sultan Hatun'un ailesine dair herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen, bu hatunun Berke (بركه), Berkecer (بركجر) ve Bura'nın (بوره) annesi olduğu neşredilmiştir. Eserde Çuci'nin oğulları arasında; Berke doğum sırasına göre üçüncü, Bura beşinci, Berkecer ise onuncu olarak belirtilmiştir (Anonim, t.y., vr. 18a-19a). *Kitâb-ı Nesebnâme-i Mulûk*'ta Berke (بركه), Çuci'nin üçüncü, Berkecer (بركجر / برکجر) ise dördüncü erkek evladıdır. Bu kaynakta Bura'nın ismine rastlanmamıştır (Hemedânî, t.y., vr. 108a). *Sîreti Celâleddîn Mengubernî*'de Çuci'nin (eserde توشى), Muhammed Harezmsah'ın kızı Sultan Hatun ile evlendiği bilgisi yer almaktadır (Nesevî, 2015, s. 60; Ahmedünesevi, 1934, s. 33). Bu bilgiye istinaden bahsi geçen kadının, Harezmsah'ın kızı olan Sultan Hatun ile aynı kişi olup olmadığı hakkında bazı araştırmacılar tarafından çeşitli fikirler ortaya atılmıştır (Bkz. Richard, 1988; Altuğ Kaya, 2024; Paydaş ve Bostancı, 2020). Harezmsah Muhammed'in kızı olan Sultan Hatun'un hayatına dair kaynaklarda, Harezmsahların Karahıtaylara karşı kurduğu bir siyasi ittifak neticesinde, Karahanlı hükümdar ailesine mensup ve Semerkant hâkimi Sultan Osman ile evlendirildiği bilgisi görülmektedir. Ancak Sultan Osman'ın yeniden Karahıtaylara meyletmesi üzerine Sultan Hatun gözden düşmüştür. Harezmsah Muhammed'in 1213 yılında Semerkant şehrini zapt etmesiyle Sultan Osman öldürülmüş, Sultan Hatun da yeniden Harezm'e dönmüştür (İbnü'l Esir, 1987, s. 224-226; Cuveynî, 2016, s. 466-468; Cüveynî, 2013, s. 337-338; Huncan, 2007, s. 380-383; Kaya, 2024a, s. 339-340; Altuğ Kaya, 2024, s. 350-354; Paydaş ve Bostancı, 2020, s. 1346-1348). Moğolların Semerkant ve Buhara'yı zapt etmelerinin ardından Harezm şehrine yürüdüklerini (bkz. Kaya, 2024b, s. 157-168) öğrenen Terken Hatun, hanedana mensup kişileri yanına alarak Harezm şehrini terk etmiştir. Bu sırada Sultan Hatun da onlarla birlikte oradan ayrılmıştır. Mazenderan taraflarında giderek orada bulunan İlâl kalesine sığınmıştır. Ancak Moğol komutanlardan Cebe ve Sübgedey'in bu kaleyi kuşatması ile Harezmsah Muhammed'in haremi ile birlikte 1221 yılında Sultan Hatun da esir edilerek Semerkant'a yollanmıştır (Kaya, 2024a, s. 344-345). Ardından da Çuci ile evlendirilerek onun haremine girmiştir. Çuci'nin 1226 yılında ölümü (Hemedânî, 1995, s. 731-733) sonrasında da Sultan Hatun'un saygınlığını koruduğu görülmektedir (Richard, 1988, s. 638). Ama Berke'nin doğumuyla ilgili çoğu kaynak onun Müslüman bir kadından dünyaya gelmediğini ifade ederken, (el-Cûzcânî, 2010, s. 213; el-Cûzcânî, 2016, s. 181; Ötemiş Hacı, 2009a, s. 25; Ötemiş Hacı, 2009b, s. 7; Bedirhan, 2021, s. 51-53) sadece *Tevârih-i Çengîznâme-i Şeceretu'l Etrâk Bazî Tevârih-i Selâtîn-i Türk* adlı eserde annesinin Müslüman olabileceği ihtimaline yer verilmiştir (Uluğ Bek, t.y., vr. 76a). Sultan Hatun'un Berke'nin annesi olduğu hususu bazı araştırmacılar tarafından kabul edilirken (Richard, 1988; Yuvalı, 2017, s. 196-198), diğerleri bu duruma şüpheyle bakmıştır (Altuğ Kaya, 2024; Paydaş ve Bostancı, 2020).

Kulu Hatun

Mu'izzü'l Ensâb'da Kulu Hatun'un nesebi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen hatunun isminden sonra Burgulci olarak okunan bir isme yer verilmiştir (Anonim, t.y., vr. 18b-19a). Ancak Çuci'nin bu isimde bir evladının varlığına hiçbir kaynakta rastlanamamıştır.

Kunci Hatun

Mu'izzü'l Ensâb'a göre, bu hatun Kereyit boyuna mensup olup, Çuci'nin on ikinci erkek evladı Tangut'un (تنگوت) annesidir (Anonim, t.y., vr. 18b-19a). *Kitâb-ı Nesebnâme-i Mulûk*'ta verilen şecerenin Arap harfleri ile yazılmış kısmında Tangut'un adı yedinci sırada, Uygur harfleri ile neşredilmiş kısmında (ئۇگۇت) ise, altıncı sırada yer almaktadır (Hemedânî, t.y., vr. 109a). Eserde yer alan Arap harfli ve Uygur harfli kısımlar arasındaki uyumsuzluk sağdan sola

beşinci kutucukta başlamaktadır. Muhtemelen bu karışıklığın sebebi, iki farklı alfabede neşri yapanların farklı kişiler olup, birinin, diğeri yazdığı yazıyı okuyamamasıdır.

Kusar

Mu'izzü'l Ensâb'da Çuci'nin diğeri eşlerinden bahsedilirken, isimlerin sonuna genellikle Kucin, Hatun gibi bir saygınlık ifadesi neşredilir. Ama Kusar sadece ismi ile zikredilmektedir. Esere göre, Kusar'dan Çuci'nin iki erkek evladı olmuştur. Bunlar ise, sekizinci sırada yer alan Cilavun (جلاون) ve on birinci sırada yer alan Şiban (شيبان) dır (Anonim, t.y., vr. 18b-19a). *Kitâb-ı Nesebnâme-i Mulûk*'un Arap harfleri ile yazılmış kısmına göre, Çuci'nin oğulları arasında Şiban altıncı, Cilavaun (جلاوان) ise dokuzuncu sıradadır. Ancak Uygur Harfleri ile yazılmış kısmına göre, Şiban (شيبان) beşinci, diğeri ise Çilegün (چيلگون) ismi ile neşredilmiş olup, sekizinci sıradadır (Hemedânî, t.y., vr. 109a).

Kavus

Çuci'nin eşi olarak zikredilen bu kadın da *Mu'izzü'l Ensâb*'da Kusar gibi herhangi bir saygınlık ifadesine yer verilmeden sadece ismi ile kaydedilmiştir. Esere göre, Çuci'nin dokuzuncu sırada yer alan oğlu Sengüm (شنگوم) ve on dördüncü sırada bulunan Sungur (شکور) isimli oğullarının annesidir (Anonim, t.y., vr. 18b-19a). *Kitâb-ı Nesebnâme-i Mulûk*'un vermiş olduğu şecerenin Arap harfli kısmına göre, Sinkgur (شنگور) onuncu, Sengüm (شنگوم) ise on beşinci ve son oğul olarak kaydedilmiştir. Eserin Uygur harfli kısmında Sungur (شکور) dokuzuncu, Senigüm (شنگوم) ise on dördüncü sırada yer almaktadır (Hemedânî, t.y., vr. 109a).

Karaçin Hatun

Mu'izzü'l Ensâb'da, Çuci'nin eşleri arasında en meşhur ve itibar sahibi olanlarının Kavus da dâhil yukarda bahsedilen sekiz hanımı olduğu neşredilmiştir. Onlardan sonra zikredilenlerinin ise, cariyeye konumunda bulunduğu bildirilmektedir. Cariye olarak nitelendirilen kadınların başında ise, Karaçin Hatun'un ismine yer verilmektedir (Anonim, t.y., vr. 18b-19a). Moğol toplumunda cariyeler genelde savaş esirleri ve yoksul boylardan alınan kızlardan oluşmaktaydı. Onlar hiçbir ayrıcalıktan yararlanamaz ve doğurduğu çocuk da meşru varis olarak kabul görmezdi (Beyânî, 2018, s. 38-39). Çuci'nin Karaçin Hatun'dan dünyaya gelen tek oğlu, *Mu'izzü'l Ensâb*'da on üçüncü sırada yer alan Boğal / Boul (بوغال \ بول) adındadır (Anonim, t.y., vr. 18b-19a). *Kitâb-ı Nesebnâme-i Mulûk* adlı eserin Arap harfleri ile yazılmış kısmında Bual (بوال) sekizinci sırada bulunmaktadır. Aynı eserin Uygur harfleri ile yazılmış kısmında ise yedinci sırada bu kişinin ismi Bugul (بگول) olarak neşredilmiştir (Hemedânî, t.y., vr. 109a).

Kuyi Hatun

Mu'izzü'l Ensâb'da Çuci'nin eşleri arasında son ismi geçen kadın Kuyi Hatun olmakla birlikte, Karaçin Hatun gibi cariyeye olduğu ve itibar olarak diğeri tarafından alt seviyede yer aldığı belirtilmiştir. Ayrıca bu hatunun Merkit boyuna mensup olduğu neşredilmiştir (Anonim, t.y., vr. 18b-19a). Merkit boyu Temüçin'in, Çinggis Kagan olarak anılmaya başlayacağı süreç içinde aşağı Selenge, Orhun ve Hilok (Nehir hakkında bilgi için bkz. Kalan, 2012, s. 8) nehirlerinin birleştiği kısımlarda yurt tutmuş durumdaydı. Bu boyya ait ilk kayıtlar 1096-1097 yıllarında Çin'e yapılan akınlara dahil olmaları nedeniyle tutulmuştur (Atwood, 2004, s. 347). *Câmiu't Tevârih*'te neşredildiği üzere, Merkit boyu Türklerin bir koludur. Moğollar onları Merkit olarak da adlandırmaktadırlar. Moğollar ile Merkit boyu arasında birçok savaş gerçekleşmiştir. Neticede ağır yenilgilere maruz kalan bu boy Moğollara tabii olmuştur. Ayrıca eserden Çuci'nin de Merkit boyu üzerine gerçekleştirdiği seferler izlenebilmektedir (Hemedânî, 1995, s. 93-97). Ancak Kuyi Hatun ile Çuci'nin izdivacının ne zaman gerçekleştiğine dair kayda herhangi bir eserden ulaşılamamıştır. Zira *Mu'izzü'l Ensâb*'da on yedinci sırada ismi zikredilen Tuka

Timur'un (توقا تیمور) Çuci'nin Kuyi Hatun'dan doğan oğlu olduğu belirtilmektedir (Anonim, t.y., vr. 18b-19a). *Kitâb-ı Nesebnâme-i Mulûk*'un Arap harfleri ile yazılmış kısmında Tuka Temür (توقا تمور) olarak verilen bu isim on dördüncü, Uygur harfleri ile neşredilen kısımda (توقا تیمور) ise, on üçüncü sırada yer almaktadır (Hemedânî, t.y., vr. 109a).

Çuci'nin Annesi Tespit Edilemeyen Evlatları

Yukarıda büyük oranda *Mu'izzü'l Ensâb* ve *Kitâb-ı Nesebnâme-i Mulûk* adlı eserlere dayanarak yapılan incelemeler neticesinde, Çuci'nin eşleri ve onlardan doğan oğulları hususu incelenmiştir. Ancak *Kitâb-ı Nesebnâme-i Mulûk*'ta yer alan ama annesinin ismine hiçbir kaynaktan rastlanamayan dört oğlu daha bulunmaktadır. Bunlar arasında bulunan Bukaci (بوكاجى) beşinci sırada yer alıp, isminin Uygur harfleri ile yazılmış olan kısmına Şiban adı neşredilmiştir. Bu nedenle Bukaci isminin buraya yanlışlıkla neşredildiği, böylece eserde bulunan Arap harfli ve Uygur harfli yazımların akışını bozduğu düşünülmektedir. Bu durumun haricinde eserde, Bukaci'nin Berke Han sonrası üç yıl tahtta bulunduğu ve Möngke Temür'ün (مونگكا تمور) oğlu Olguy (اولغوى) tarafından öldürüldüğü bilgisi yer almaktadır (Hemedânî, t.y., vr. 109a, 113a-b). Ancak bu bilgiler diğer eserlerden teyit edilememiştir. Yine aynı eserin Arap harfleri ile yazılmış kısmında on birinci sırada yer alan Cimbay (جيمباى), on ikinci sırada bulunan Muhammed (محمد) ve on üçüncü sırada olan Odur (اودور) adlı oğulların Çuci'nin hangi eşi ya da eşlerinden dünyaya geldikleri bilinmemektedir. Ayrıca bu isimler Uygur harfleri ile onuncu sırada Çimbay (چيمباى), on birinci sırada Mamad (ماماد) ve on ikinci sırada Odur (اودور) şeklinde neşredilmiştir (Hemedânî, t.y., vr. 109a).

Mu'izzü'l Ensâb adlı eserde ise, annelerinin ismi belli olmayan Çuci'nin altı oğlunun adına yer verilmiştir. Bunlar, dördüncü sırada yer alan İsen (ايسن), altıncı sırada bulunan Bukaci (بوكاجى), yedinci sıradaki Muhammed (محمد), on beşinci sırada olan Hami (حمى), on altıncı sırada mevcut olan Odur (اودور) ve on sekizinci olarak son sırada yerini alan Kuvadur (قوادور) şeklindedir (Anonim, t.y., vr. 19a). Çuci'nin oğulları haricinde bazı kaynaklarda annelerinin isimleri tespit edilemeyen kızlarının da mevcut olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi Kuluyhan (كولويخان) olup, *Moğolların Gizli Tarihçesi*'ne göre, 1207 yılında Oyrat boyu beylerinden Kutuka'nın oğullarından Törelçi'ye eş olarak verilmiştir. Ayrıca Kutuka'nın küçük oğlu İnalçi de Çinggis Kagan'ın kızı Çiçegen ile evlendirilmiştir (Anonim, 1990, s. 679-684; Anonim, 2004, s. 163-164; Anonim, 2011, s. 204-205; Anonim, 1995, s. 160). Ancak bu durum *Câmiu't Tevârih*'te farklı işlenmiştir. Esere göre, Kutuka'nın büyük oğlu Törelçi'ye Çiçegen eş olarak verilmiştir. Batu tarafından kız kardeşi Kuluy İgaci (قولوى ايگاجى) ise, İnalçi'ye gelin edilmiştir (Hemedânî, 1995, s. 100-101; Kaya, 2021b, s. 192; Subaşı, 2021, s. 222). Muhtemelen kaynaklarda Kuluyhan ve Kuluy İgaci olarak anılan bu kız, yaşı küçük olduğu için ancak babası Çuci'nin ölümü sonrası evlenecek çağa gelmiştir. Böylelikle Batu zamanında, babasının vermiş olduğu söze sadık kalınarak evlilik gerçekleştirilmiştir. Çuci'nin kaynaklarda annesinin ismine rastlanamayan kızlarından bir diğeri ise Bulgan Beki (بلغان بيكى) olup, Almalık hâkimi Ozar'ın, Nayman boyundan Küçlüg tarafından öldürülmesi sonrası Moğolların desteğiyle yerine geçen oğlu Suknak Tekin (سقناق تكين) ile evlendirilmiştir. Bu evliliğin tarihi, elde edilen veriler doğrultusunda 1218 yılı olarak görülmektedir (Djamal al-Karshi, 2005, s. 132, CLXXIX; T'ang, 1970, s. 148; Ögel, 2002, s. 345-350; Kaya, 2023, s. 80-81).

Sonuç

Yapılan araştırma neticesinde Çuci'nin kaynaklarda yer alan on farklı eşinin adına ulaşılmıştır. Bu eşlerinden doğan on üç oğlunun adları tespit edilmiştir. Ancak annelerinin ismi mevcut olan on üç oğul içinde yer alan Burgulci'nin adının mevcut şecerelerde bulunmaması, durumunu şüpheli hâle getirmektedir. Böylece onun Çuci'nin oğulları arasında sayılıp sayılmayacağı hususundaki sorular geçerliliğini sürdürmektedir. Burgulci hariç tutulduğunda

Çuci'nin hangi eşinden doğduğu belirsiz altı erkek çocuğunun daha olduğu görülmektedir. Çuci'nin, anne adını bilmediğimiz bu çocuklarının, ismi kaynaklarda mevcut olan eşlerinden mi, yoksa başka kadınlardan mı doğduğu hususu da çözüme kavuşturulamamıştır. Oğullarının yanı sıra Çuci'nin iki de kız çocuğuna sahip olduğu kaynaklardan tespit edilmiştir. Ancak onların da hangi kadından doğduğu hususuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Böylelikle edinilen bilgiler ışığında Çuci'nin hangi eşinden doğduğu bilinen ve bilinmeyen, erkek ya da kız ayırmaksızın yirmi evlada sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Reşiduddîn Fazlullah-ı Hemedânî'nin *Câmiu't Tevârih* ve *Kitâb-ı Nesebnâme-i Mulûk* adlı eserlerine göre Çuci Han'ın oğulları

OĞULLAR		
	Uygur Harfli	Arap Harfli
1	Orda	Orda
2	-	Batu
3	-	Berke
4	Berkeçer	Berkecer
5	Şiban	Bukaci
6	Tangut	Şiban
7	Bugul	Tangut
8	Çilegün	Bual
9	Sungur	Cilavaun
10	Çimbay	Sinkgur
11	Mamad	Çimbay
12	Odur	Muhammed
13	Tuka Temür	Odur
14	Senigüm	Tuka Temür
15	-	Sengüm

Tablo 2: Reşiduddîn Fazlullah-ı Hemedânî'nin *Câmiu't Tevârih* ve *Kitâb-ı Nesebnâme-i Mulûk* adlı eserlerine göre Çuci Han'ın eşleri ve onlardan doğan çocukları

	EŞLER	ÇOCUKLAR
1	Sartak Hatun	Orda
2	Biktutmuş Fucin	-
3	Oki Fucin	Batu

Tablo 3: *Mu'izzü'l Ensâb*'a göre Çuci Han'ın oğulları ve anneleri

	OĞULLAR	ANNELER
1	Orda	Sorkadu Hatun
2	Batu	Oki Kuçin
3	Berke	Sultan Hatun
4	İsen	-
5	Bura	Sultan Hatun
6	Bukaci	-
7	Muhammed	-
8	Cilavun	Kusar
9	Sengüm	Kavus
10	Berkecer	Sultan Hatun
11	Şiban	Kusar
12	Tangut	Kunci Hatun
13	Buğal/Bual	Karaçin Hatun
14	Sungur	Kavus

15	Hami	-
16	Odur	-
17	Tuka Timur	Kuyi Hatun
18	Kuvadur	-

Tablo 4: *Mu'izzü'l Ensâb'a* göre Çuci Han'ın eşleri

EŞLER	
1	Sorkadu Hatun
2	Biktutmuş Kucin
3	Sultan Hatun
4	Kulu Hatun
5	Kunci Hatun
6	Oki Kuçin
7	Kusar
8	Kavus
9	Karaçin Hatun
10	Kuyi Hatun

Kaynakça

- Ahmedünesevi, Şehabeddin. (1934). *Celalüttin Harezmeşah*. (Necip Asım Çev.). İstanbul: Devlet Matbaası.
- Altuğ Kaya, K. (2024). *Harezmeşâh Devleti'nde hükümdar ailesinden bir kadın: Han Sultan*. Bozan, O. vd. (Ed.). *Harezmeşahlar devleti din-dil-kültür* (1. Baskı 349-365). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Anonim. (1990). *Mongolun nigoça tobçıyan*. (Sumyabaatar, B. Trs.). Ulaanbaatar: Ulsin Hevleliin Gazar.
- Anonim. (1995). *Moğolların gizli tarihi*. (Temir, A. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Anonim. (2004). *The secret history of the Mongols*. (de Rachewiltz, I. Çev.). Leiden: Brill.
- Anonim. (2011). *Moğolların gizli tarihçesi*. (Kaya, M. L. Çev.). Kalan, E. (Ed.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Anonim. (t.y.) *Mu'izzü'l ensâb*. Bibliotheque Nationale France. Department des Manuscrits. Persian 67, 18a-19a.
- Atwood, C. P. (2004). *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*. New York: Facts on File, Inc.
- Bedirhan, Y. (2021). *Bozkırda İslam'ın kılıcı Berke Han*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Benâketî, Fahreddin Davud. (2000). *Târîh-i Benâketî*. (Şear, C. Neşr.). Tahran: Encümen-i Asar Mefahir-i Ferhengi.
- Beyânî, Ş. (2018). *Moğol dönemi İran'ında kadın*. (Uyar, M. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cuveynî, Alâeddîn Atâ-Melik. (2016). *Târîh-i cihân guşâ*. (Kazvînî, M. Neşr.). Tahran: İntişarat-ı Hermes.
- Cüveynî, Alaaddin Ata Melik. (2013). *Tarih-i cihan guşa*. (Öztürk, M. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Djamal al-Karshi. (2005). *İstoriya Kazakistana v persidskih istoçnikah Djamal al- Karshi al-mulhakat bissurah*. Cilt 1. (Vohidova, Ş. H. ve Aminova, B. B. Çev.). Almatı: Daik Pryess.

- el-Cûzcânî, Minhâc-ı Sirâc. (2010). *Tabakât-ı Nâsirî*. Cilt 2. (Habibi A. Neşr.). Tahran: İntişarat-ı Esatir.
- el-Cûzcânî, Minhâc-ı Sirâc. (2016). *Tabakât-ı Nâsirî Moğol istilasına dair kayıtlar*. (Uyar, M. Çev.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Erdoğan, C. (2019). Moğollarda kullanılan Beki/Begi unvanı üzerine notlar. *Mavi Atlas*, 7 (1), 255-273.
- Golden, P. B. (2020). Tuşi: Cüçi adı üzerine. (Ercan, A. B. Çev.). *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 482-488.
- Hândmîr, Gıyâsuddîn. (1984). *Târîh-i habîbu's siyer*. Cilt 3. (Debirsiyaki, M. Neşr.). Tahran: Ketab Furuşi Hayyam.
- Hemedânî, Reşîduddîn Fazlullah-ı. (1995). *Câmiu't tevârih*. Cilt 1. (Ruşen, M. ve Musevi, M. Neşr.). Tahran: İntişarat-ı Elburz.
- Hemedânî, Reşîduddîn Fazlullah-ı. (t.y.). *Kitâb-ı nesebnâme-i mulûk*. Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kitaplığı. Nu: 2937, 108a-109a, 113a-b.
- Huncan, Ö. S. (2007). *Türk Hakanlığı Karahanlılar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- İbnü'l Esir. (1987). *El-kamil fi't tarih*. Cilt 12. (Ağırakça, A. ve Özaydın, A. Çev.). İstanbul: Bahar Yayınları.
- Kalan, E. (2012). İvolga örneğinde Hun kent kültürüne genel bir bakış. *Türkbilig*, (24), 1-19.
- Kalan, E. (2012). Tarihi kaynaklara göre Cuçi adının kökeni ve Cengiz Kağan'a oğul olma sorunsalı. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 27 (1), 119-130.
- Kaya, Ç. (2021a). Büyük Moğol Ulusu'nda ilk veliaht tayini hususuna dair bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (14), 23-34.
- Kaya, Ç. (2021b). Cengiz Han'ın kızları ve yapmış oldukları evlilikler. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (22), 189-199.
- Kaya, Ç. (2022). *Cengiz Han'ın kadınları*. Söylemez, O. vd. (Ed.). *Cengiz Han'ı aramak* (1. Baskı, 77-92). İstanbul: Bengü Yayınları.
- Kaya, Ç. (2023). *Çağatay Hanlığı – Büyük Moğol Kağanlığı arasındaki siyasi ilişkiler (Başlangıçtan 1320 yılına kadar)*. İstanbul: Post Yayınevi.
- Kaya, Ç. (2024a). *Minnetten lanete Harezşahlar idaresinde Terken Hatun'un yeri ve önemi*. O. Bozan vd. (Ed.). *Harezşahlar Devleti din-dil-kültür* (1. Baskı, 331-348). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Kaya, Y. (2024b). *Moğolların Gürgenç seferi*. O. Bozan vd. (Ed.). *Harezşahlar ve etrafındaki dünya* (1. Baskı, 157-168). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Mîrhând, Muhammed. (2006). *Târîh-i ravzatu's safâ*. Cilt 8. (Kıyanfer, C. Neşr.). Tahran: İntişarat-ı Esatir.
- Nesevî, Muhammed. (2015). *Sîreti Celâleddîn Menguberni*. (Minovi, M. Neşr.). Tahran: İntişarat-ı İlim u Ferheng.
- Ögel, B. (2002). *Çingiz Han'ın Türk müşavirleri*. İstanbul: I.Q Kültür Sanat Yayınları.
- Ötemiş Hacı. (2009a). *Cengiznâme*. (Gülensoy, T. Çev.). Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Ötemiş Hacı. (2009b). *Çengiz-nâme*. Kamalov, İ. (Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özcan, A. T. (2024). *Batu*. İstanbul: Kronik Yayıncılık.
- Paydaş, K. ve Bostancı, F. (2020). Han Sultan'ın Berke Han'ın annesi olup olmadığı hususunda mutâlaalar. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 6 (4), 1344-1355.
- Richard, J. (1988). Berke Han'ın İslam'a girişi ve Altınordu hanlığında İslamiyetin yayılışı. (Yuvalı, A. Çev.). *Türk Kültürü*, 306 (26), 634-642.
- Rybatzki, V. (2006). *Die personennamen und titel der mittelmongolischen dokumente*. Helsinki: Publications of the Institute for Asian and African Studies,
- Subaşı, Ö. (2021). *Moğollarda kadın, evlilik ve dış siyaset*. İstanbul: Selenge Yayınları.

-
- T'ang, C. (1970). *Moğol sülalesi devrinde Türk ve İslam dünyası ile temaslarda bulunan şahsiyetler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Umumi Türk Tarihi Kürsüsü, İstanbul.
- Uluğ Bek (t.y.) *Tevârih-i Çengîznâme-i şeceretu'l Etrâk bazî tevârih-i selâtîn-i Türk*. Harvard University Houghton Library. Microfilm on File No: 89-1356, 76a.
- Yuvalı, A. (2017). *İlhanlı tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Zhao, G. Q. (2008). *Marriage as political strategy and cultural expression Mongolian royal marriages from world empire of Yuan Dynasty*. New York: Peter Lang Publishing, Inc..
-